

ABLAK A VILÁGRA: SZEGÉNYNEK KICSI, GAZDAGNAK NAGY?
Nyelvtudás és társadalmi meghatározottság

[DOI 10.35402/kek.2019.2.6](https://doi.org/10.35402/kek.2019.2.6)

Absztrakt

Az idegen nyelv ismerete, annak használata és elismertsége a fiatalok munkaerőpiaci helyzetének jelentős befolyásoló tényezője. Az idegen nyelvi tudás egyenlőtlen, szocio-ökonómiai státusz szerinti eloszlását a nyelvtudás-mérések is visszaigazolják (Oktatási Hivatal 2017). Ehhez kapcsolódóan jártunk utána annak, hogy mennyiben határozza meg manapság a fiatalok élethelyzete nyelvtudásuk mértékét. Az idegen nyelv ismerete vagy inkább a nyelvvizsga megléte befolyásolja jobban a fiatalok boldogulási esélyeit? A különböző társadalmi státuszú, eltérő mennyiségű kulturális tőkét birtokló fiatalok hogyan látják saját egzisztenciális esélyeiket, illetve a nyelvtudás szerepét mindebben?

Abstract

Use of a foreign language is a significant factor influencing young people's labor market situation. The distribution of foreign language knowledge by unequal socioeconomic status is confirmed by language proficiency measurements (Education Office 2017). In this connection, we followed the question of how today's young people's life situation determines the level of their language skills. Is the knowledge of a foreign language or rather the existence of a language exam better affecting the prospects of young people's prosperity? How do young people with different social status and with different amounts of cultural capital see their own existential chances and the role of language proficiency in all these.

Bevezetés

Az iskola társadalmi egyenlőtlenséget mérséklő hatásának korlátozottságát, illetve az egyenlőtlenségek iskolai újratermelését akár elcsépelet kutatói témának is tarthatnánk, ha nem mutatnának az ezt vizsgáló kutatások újra és újra rá azokra a meghatározottságokra, amelyek a különböző szocioökonómiai

státuszú fiatalok életpályáját alapvetően meghatározzák. Ezek a kutatások – a hetvenes évektől napjainkig – rendre bemutatják a tanulást, továbbtanulást, iskolarendszer társadalmi összefüggéseit, főképp hogy az eltérő szocioökonómiai státusz mennyire nyomja rá bélyegét a tanulási esélyekre (Ferge 1972; Gázó 1982; Róbert 1991; Andor – Liskó 2000; Andor 2001; Berényi 2006; Nagy 2010). A származás és a társadalmi státusz generálta egyenlőtlenség alapvetően jellemző a magyar iskolarendszerre, amely nemzetközi összevetésben is igen előnytelen helyzetben van e tekintetben. Tudományos közhely az is, hogy az oktatási egyenlőtlenségek kihatnak a munkaerőpiaci státuszra, előmenetelre, kilátásokra, életminőségre, élettartamra (Nyüsti 2013; Széll – Nagy 2018; Bócsi 2018).

Az idegen nyelv ismerete, annak használata és elismertsége a fiatalok munkaerőpiaci helyzetének jelentős befolyásoló tényezője. Sőt ma már nem csak belső, de külső motivációs tényezők, kényszerek is összekapcsolódnak a nyelvismerettel: a diploma alapfeltétele is legalább egy nyelvvizsga letétele. Nem is beszélve a fiatalok mobilitási esélyeiről: nyelvek nélkül esély sincs bekapcsolódni az európai vérkeringésbe. Úgy tűnik tehát, hogy a nyelvtudás megléte, a gyakorlatias nyelvhasználat elsajátítása egyre szükségesebbé és egyúttal a továbbtanulás és a munkaerőpiaci boldogulás előszobájává válik. A nyelvtudás, nyelvvizsga kérdése azért is lényeges, mert mai állapot szerint 2020-tól csak azok felvételizhetnek felsőoktatási intézménybe, akiknek van legalább egy középfokú nyelvvizsgájuk (Eduline 2018).

Az Oktatási Hivatal felmérésre szerint az angol nyelvi méréseken a tanulóknak megközelítőleg a négyötöde, a német nyelvi méréseken a háromnegyede szerzett megfelelő minősítést. Részletesebben a 6. évfolyamos tanulóknak 75-80 százaléka, a 8. évfolyamos angol nyelvi mérésen részt vevő tanulóknak a 65-70 százaléka, míg a 8. évfolyamos német nyelvi mérésen részt vevő tanulóknak csupán 42 százaléka szerzett megfelelő minősítést. Azaz a tanulók ilyen arányban feleltek meg nyelvtudásuk alapján a kerettantervben előírt Közös Európai Referenciakeret szerinti szintnek (Oktatási Hivatal 2017).

Az idegen nyelvi tudás egyenlőtlen, szocio-ökonómiai státusz szerinti eloszlását a nyelvtudásmérések is visszaigazolják (Oktatási Hivatal 2017). A nagyobb településeken tanuló átlagpontszámai mindegyik rész mérésen magasabbak voltak, a méréseken a Budapesten és a nyugat-dunántúli régióban élők érték el a legmagasabb pontszámot, és a kelet-magyarországi régiókban tanulók a legalacsonyabbat. A telephelyek 14%-a ért el kifejezetten gyenge eredményt. A települési lejtő itt is tetten érhető: a nagyobb településektől a községek felé egyre csökken a jó eredményt (és nő a gyenge eredményt) elért helyek aránya. „A községek és a városok között a gyenge eredményt elérő, a megyeszékhelyek és Budapest között pedig a jó eredményt elérő települések arányában van jelentős különbség” (Oktatási Hivatal 2017:22).

Ehhez kapcsolódóan jártunk utána annak, hogy mennyiben határozza meg manapság a fiatalok élethelyzete nyelvtudásuk mértékét. Az idegen nyelv ismerete vagy inkább a nyelvvizsga megléte befolyásolja jobban a fiatalok boldogulási esélyeit? A különböző társadalmi státuszú, eltérő mennyiségű kulturális tőkét birtokló fiatalok hogyan látják saját egzisztenciális esélyeiket, illetve a nyelvtudás szerepét mindebben?

Fontos leszögeznünk, hogy a kutatás során nem elemezzük az ezredforduló előtti adatokat (ezt megteszi pl. Medgyes 1992), mivel azok meglehetősen hézagosak és nem összevethetőek az általunk vizsgáltakkal. Adatainkat elsősorban a nagymintás ifjúságkutatások 2000 óta meglévő hullámainak legutóbbi, 2016-os adatgyűjtése szolgáltatta. Nem nyitjuk fel azt a vitát sem, hogy a nyelvvizsgák mennyire mutatják a nyelvi tesztelés csapdáit, illetve mennyiben tükröznek valós tudást (Bárdos 2004), mint ahogy azt sem, hogy a nyelvvizsgák időben mennyire mérnek más és más tudást (Bárdos 2002:252). A nyelvi képzés problematikája ugyancsak nem a mi asztalunk, azt alaposan bemutatja az erről szóló, nemrégiben nyilvánosságra került kutatási jelentés (Öveges – Csizér 2018).

Nemzetközi kontextus

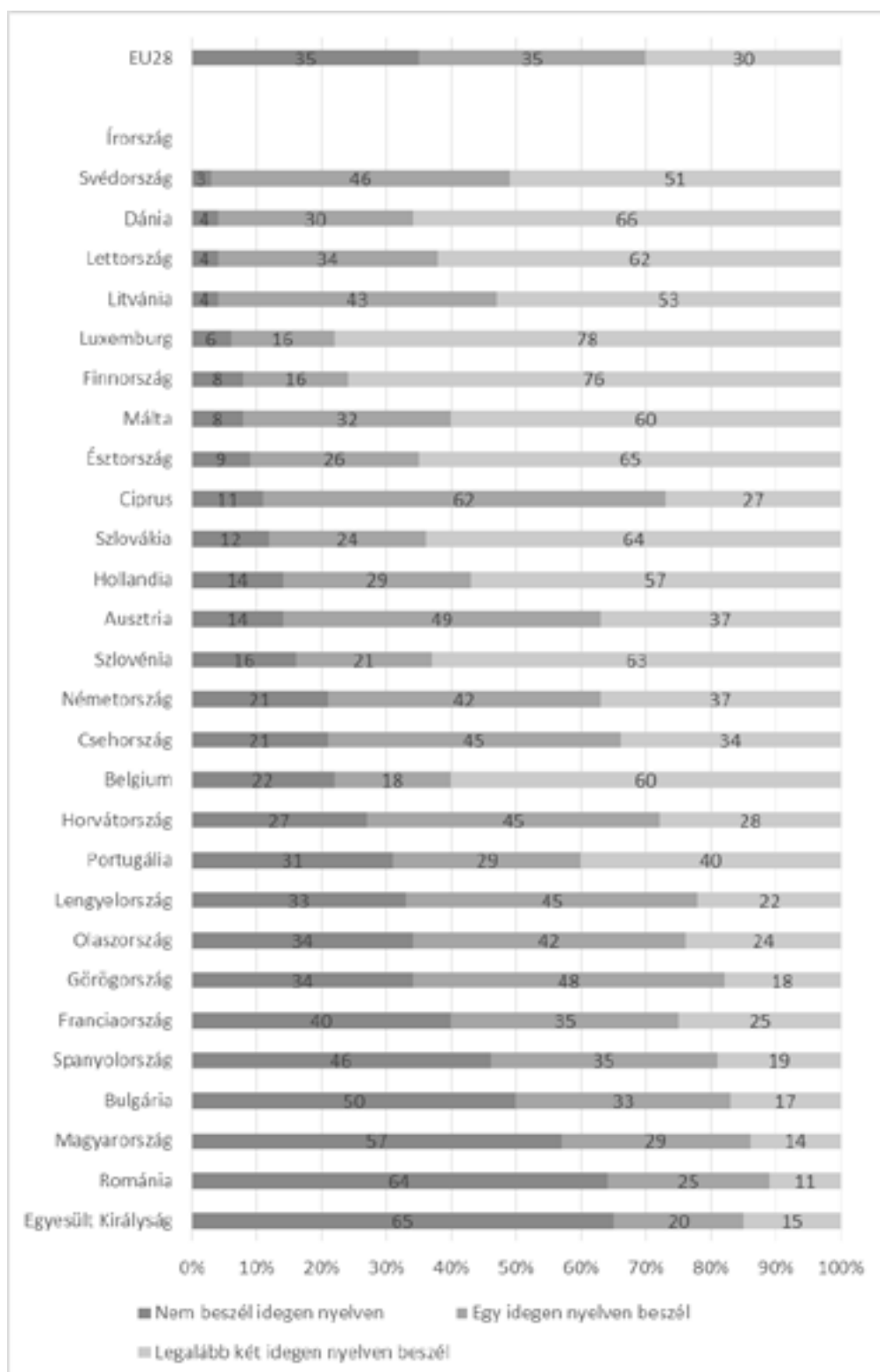
Az Eurostat legfrissebben közzétett adatai nyomán összetett kép rajzolódik ki az Európai Unió tagországai lakosságának idegennyelv-tudását illetően (1. ábra). Az EU-s állampolgárok (25-64 éves korosztály) 35 százaléka nem beszél semmilyen idegen nyelven, azonban 65 százalékuk igen. A 25-64

éves korosztály háromtizede legalább két idegen nyelvet többé-kevésbé elsajátított már. Az északi országok egyértelműen a legkiváltságosabb helyzetben vannak a nyelvi tudástöket tekintve: mindössze a 25-64 éves kor közötti lakosság néhány százaléka nem beszél anyanyelvén túl más nyelvet. Ezzel párhuzamosan azt is nyugtázhajtuk, hogy ezen országok állampolgárai körében a többnyelvűség a legelterjedtebb. Luxemburg és Finnország esetében tízből nyolc állampolgár beszél legalább két idegen nyelven.

Ezzel szemben az Egyesült Királyság áll a rangsor végén, ahol a lakosság mindössze egyharmada beszél valamilyen idegen nyelven. A sereghajtók közé sorolhatjuk Romániát és Magyarországot is, amely országokban a nyelvtudás hiánya dominál. Magyarországot tekintve mindössze a 25-64 éves korosztály 43 százaléka beszél legalább egy idegen nyelven, kétharmaduknál ez egy idegen nyelv ismeretét jelenti. Ezek az adatok pedig arról árulkodnak, hogy hazánk az EU-s országok között aluteljesíti a nyelvi tudástöke felhalmozását illetően.

Amennyiben a nyelvi tudástöke birtoklásának mértékét az iskolai végzettség függvényében vizsgáljuk, azt a nem meglepő állítást tehetjük, hogy annak növekedésével nő az idegen nyelv ismeretének esélye is (1. táblázat). Az észak-európai országok e téren is előnyös helyzetben vannak, hiszen már az általános iskolai oktatás lehetővé teszi az idegen nyelvek elsajátítását. Ezt példázzák a 80-90 százalék közötti adatok, melyek a legfeljebb alacsony végzettséget szerzett állampolgárok körében mérhetőek.

Magyarország e téren is jócskán elmarad az EU-s átlagtól. A 25-64 év közötti állampolgárokat tekintve mindössze 43 százalékuk beszél valamilyen idegen nyelven. Ez az arány a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők körében mindössze 9 százalék, mely a legalacsonyabb az EU tagállamainak összetételében (Románia áll legközelebb ehhez, 10 százalékkal). A középfokú tanulmányok elvégzése már jelentősen megemeli ezt az arányt, 35 százalékra, ám ez is 28 százalékponttal marad el az e kategóriában mért uniós átlagtól. A felsőfokú végzettség megszerzését tekintve tízből nyolc (79%) esetben találkozhatunk olyan állampolgárral, aki beszél valamilyen idegen nyelven. Ugyanez az arány az EU-ban 83 százalék, míg Lettország, Dánia, Litvánia, Finnország és Csehország esetében is szinte teljes lefedettségnek felel meg.

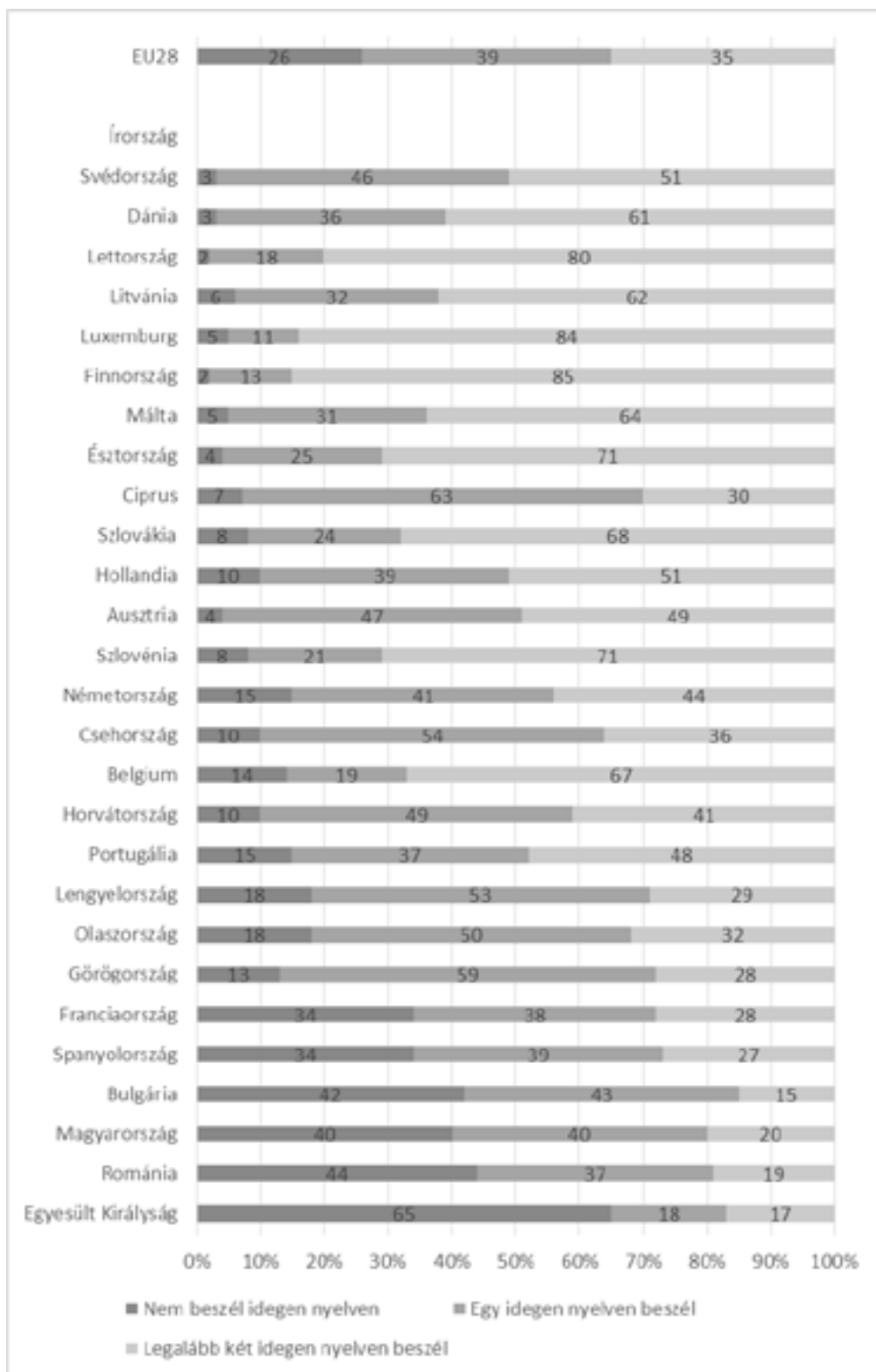
1. ábra: A 25-64 közöttiek nyelvtudásának alakulása az Európai Unióban (százalékos megoszlás, forrás: Eurostat¹ /2016/, Írország n.a.)

1 http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_aes_l23&lang=en

1. táblázat: A legalább egy idegen nyelven beszélő 25-64 év közöttiek aránya az Európai Unióban a befejezett legmagasabb iskolai végzettség függvényében (százalékos megoszlás, forrás: Eurostat² /2016/)

	<i>Teljes minta</i>	<i>Alapfokú</i>	<i>Középfokú</i>	<i>Felsőfokú</i>
EU28	65	42	63	83
<i>Írország</i>	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
<i>Svédország</i>	97	91	97	n.a.
<i>Dánia</i>	96	90	96	98
<i>Lettország</i>	96	90	95	99
<i>Litvánia</i>	96	72	96	98
<i>Luxemburg</i>	94	90	95	96
<i>Finnország</i>	92	84	90	98
<i>Málta</i>	92	89	n.a.	n.a.
<i>Észtország</i>	91	81	90	96
<i>Ciprus</i>	89	63	93	97
<i>Szlovákia</i>	88	61	87	n.a.
<i>Hollandia</i>	86	72	87	95
<i>Ausztria</i>	86	69	85	97
<i>Szlovénia</i>	84	67	83	94
<i>Németország</i>	79	67	74	93
<i>Csehország</i>	79	42	76	98
<i>Belgium</i>	78	54	77	94
<i>Horvátország</i>	73	32	73	97
<i>Portugália</i>	69	50	88	97
<i>Lengyelország</i>	67	27	59	93
<i>Olaszország</i>	66	38	79	94
<i>Görögország</i>	66	30	71	94
<i>Franciaország</i>	60	40	51	83
<i>Spanyolország</i>	54	33	55	75
<i>Bulgária</i>	50	17	40	84
<i>Magyarország</i>	43	9	35	79
<i>Románia</i>	36	10	29	87
<i>Egyesült Királyság</i>	35	23	28	46

2 http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_aes_l23&lang=e

2. ábra: A 25-34 közöttiek nyelvtudásának alakulása az Európai Unióban (százalékos megoszlás, forrás: Eurostat³ /2016/, Írország n.a.)

3 http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_aes_l23&lang=en

Amennyiben csak a fiatalabbakat (az Eurostat mintában ez 25-34 évesek) vizsgáljuk, a 25-64 éves korosztályhoz képest más arányok rajzolódnak ki (2. ábra). Továbbra is az Egyesült Királyság áll a rangsor végén a legnagyobb arányú idegen nyelvet nem beszélők táborával, azonban az utána következő országokban már jóval alacsonyabb az idegennyelv-tudást érintő hiányosságokkal rendelkező fiatalok aránya. Románia 21, Bulgária 23, míg Magyarország 25 százalékponttal „marad le” az Egyesült Királyság mögött. Az idegen nyelveket érintő tudástőke felhalmozásában az ifjúsági korcsoport tekintetében is az észak-európai országok járnak élen. Külön kiemelendő, hogy Luxemburg, Lettország és Finnország esetében a legdominánsabb csoportot a legalább két idegen nyelven beszélő fiatalok teszik ki. Ugyanakkor Szlovákia és Szlovénia is igen említésre méltó szereppel bírnak e rangsorban: a 25-34 éves korcsoport közel kétharmadánakhéttizedének nyelvi tudástőkéje legalább két idegen nyelv ismeretét takarja. Az egy nyelvre kiterjedő idegennyelv-ismeret két dél-európai ország, Ciprus és Görögország esetében mérhető a legnagyobb arányokkal.

Az Eurostat adatai alapján Magyarországon a 25-34 éves korcsoport négytizede nem beszél egy idegen nyelven sem, további 40 százaléka egy, míg 20 százaléka legalább két idegen nyelvet sajátított el valamilyen szinten. Az EU-s átlagokhoz viszonyítva a magyarországi vizsgált korcsoportba sorolható fiatalok nyelvtudása gyengébbnek minősíthető. Az idegennyelv-tudással nem rendelkező fiatalok aránya 14 százalékponttal magasabb, míg a többnyelvű fiatalok aránya 15 százalékponttal alacsonyabb, mint az EU 28 tagországában (25-34 éves lakosság) mért átlagok.

Módszertani háttér és korlátok

Kutatási kérdéseink megválaszolásához – mint említettük – a legfrissebb magyarországi, országos mintán alapuló ifjúságkutatás adatait használtuk fel. A 2000 óta négyévente megvalósuló, reprezentatív adatgyűjtés vizsgálati populációja a 15-29 éves korosztály, mintája 8000 fő. Az adatfelvétel az érintett korosztály szocio-demográfiai jellemzői mellett az oktatás és munkaerőpiac, a külföldi tapasztalatok és migráció, a politikai és közéleti dimenzió, a médiafogyasztás és kommunikációs szokások, a sport és szabadidő, a vallás, az egyéni élethelyzet témaköreit is magában foglalja. Az oktatáshoz, ta-

nulmányokhoz kapcsolódó kérdések képet adnak a fiatalok eddigi és jövőbeli terveiről, tudástőkéjének mennyiségéről.⁴ A nyelvtudás mérhetőségét tekintve három kérdéssel találkozhatunk a kérdőívben: „Milyen idegen nyelvet beszél a saját anyanyelvén kívül?”, „Milyen szinten beszéli ezt a nyelvet?”, „Rendelkezik-e nyelvvizsgával?”⁵ Ezekon kívül egy további kérdés foglalkozik a nyelvhasználathoz kapcsolódó szokásokkal: „Szokta-e Ön idegennyelv-tudását (bármelyiket) az alábbiakhoz használni...?” – „Munkájához/Tanuláshoz/Idegennyelvű újságot, magazint olvasni/Idegennyelvű internetes cikkeket olvasni/Társalogni élő szóban/Társalogni írásban”.⁶

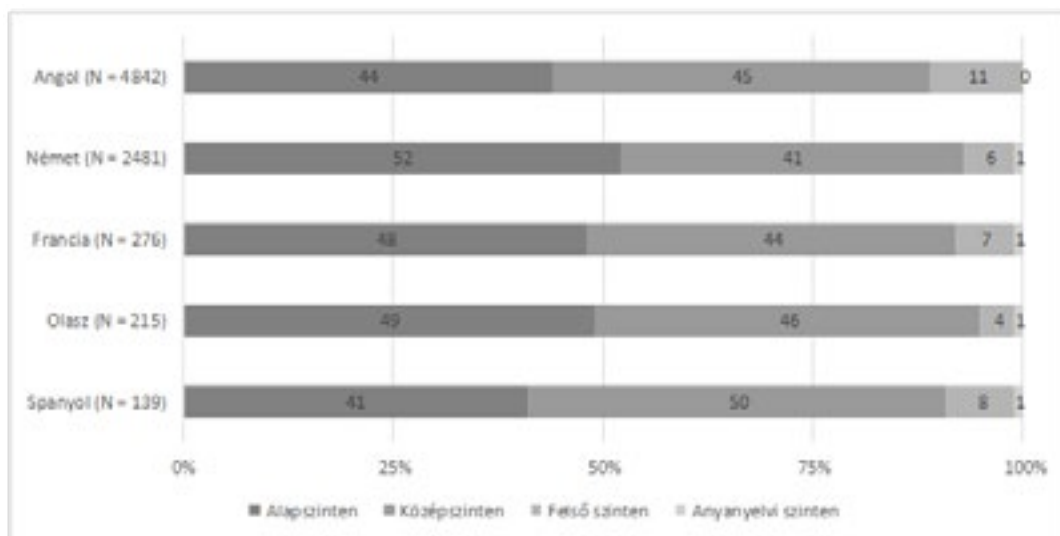
Köszönhetően annak, hogy a kérdések megválaszolója önbevallás és önbesorolás alapján történik, tekintettel kell lennünk arra, hogy a fiatalokat érinti egyfajta társadalmi nyomás, amely – a korábbiakban már vázolt – nyelvvizsgálóhoz és nyelvtudáshoz kapcsolódó elvárásjellegből fakad. Ebből kifolyólag az idegennyelv-ismerethez kapcsolódó kérdések válaszait, egyúttal pedig az ezek alapján végzett összetett elemzések eredményeit is óvatossággal és ennek tudatában kell értékelnünk. A nyelvtudás meglétének jelzése tehát lehet egyfajta megfelelési kényszer, amelyhez kapcsolódó nyomást a társadalom, azon belül az oktatási intézmények, a munkaerőpiac, a család és a kortársak és részben a politikai intézkedések is egyaránt helyeznek a fiatalokra. Az adatok óvatos kezelésére intenek a nyelvtudás gyakorlati meglétét (tehát „beszél-e” idegen nyelvet;⁷ nem annak formális elismerését, a nyelvvizsga meglétét) mérő változók is. A fiatalok saját bevallásán alapuló válaszok semmilyen objektív mércét nem tükröznek (például amilyen az Europass önéletrajzokban alkalmazott A1/A2/B1/B2/C1/C2-típusú besorolás tételeinek leírása). Így az adott nyelven való kommunikáció mértéke, mélysége, minősége, valósága, rendszeressége, típusa (beszéd, szövegértés, írás) egyaránt mérés nélkül marad. Csupán a válaszadók egyéni megítélésén alapul, hiszen a válaszlehetőségek (alap/közép/felső/anyanyelvi szint) egyáltalán nem – még útmutatás vagy magyarázójellel sem – kerülnek definiálásra.

4 A 2016-os kutatással kapcsolatosan két, közreműködőit tekintve elkülönült kötet is megjelent: Székely 2018; Nagy 2018.

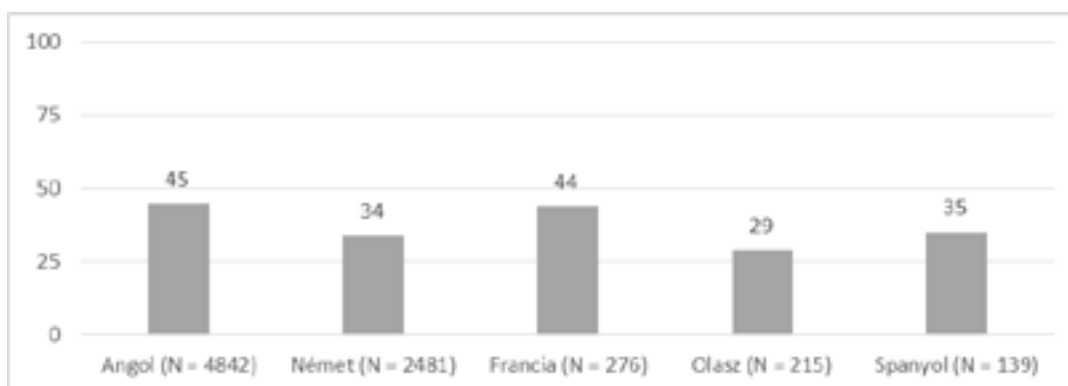
5 o20, o21, o22-es kérdés.

6 o23-as kérdés.

7 o20: „Milyen idegen nyelvet beszél a saját anyanyelvén kívül?”

3. ábra: Az egyes idegen nyelveken beszélő fiatalok nyelvtudásának mértéke saját megítélésük alapján („Milyen idegen nyelvet beszél a saját anyanyelvén kívül?”; százalékos megoszlás)

4. ábra: Nyelvvizsgával rendelkező fiatalok aránya az egyes idegen nyelveket beszélők körében („Rendelkezik-e nyelvvizsgával?”; százalékos megoszlás)

Idegen nyelvek ismerete és nyelvvizsga a nagymintás ifjúságkutatások alapján

A longitudinális vizsgálatot tekintve elmondhatjuk, hogy 2012-höz képest csökkent a magyarországi fiatalok körében mért idegennyelv-ismerethez kapcsolódó deficit. 2000-ben 51, 2004-ben 39, 2008-ban és 2012-ben pedig 40-40 százalék volt azon fiatalok aránya, akiknek semmilyen idegennyelvi tudás nem volt a birtokában. E téren tehát 2016-ra egyfajta javulás diagnosztizálható, hiszen a fiataloknak mindössze 27 százaléka nyilatkozott ebbéli hiányosságáról. Az adatokból kirajzolódó tendencia azonban bonyolultabb összefüggéseket takar. Ezek felfejtésére vállalkozunk a következőkben.

Az idegennyelv-ismeret körében jelentős tábor (27%) alkotnak azok a fiatalok, akik nem beszélnek semmilyen idegen nyelvet, esetükben a hátrányok a legintenzívebben jelentkeznek. A leggyakoribb előfordulással az anyanyelven túl, további egy nyelv ismerete bír, majdnem minden második fiatal (45%) sorolható ide a 15-29 évesek közül. Legalább két idegen nyelven pedig a korosztály 28 százaléka beszél. A legelterjedtebb idegen nyelv az angol, a nyelvismerettel rendelkező fiatalok 61 százaléka beszéli ezt a nyelvet – saját megítélése szerint (tehát objektív mércénk ennek igazolására sincs). A második helyen a német nyelv áll a rangsorban 31 százalékkal, míg a többi idegen nyelv már jóval kisebb szereppel bír e téren. Franciát mindössze 4, olaszt 3, spanyolt 2, míg egyéb idegen nyelvet 4 százalékkuk beszél.

2. táblázat: Nyelvtudáshoz kapcsolódó tőkebirtoklási típusok

Hány idegen nyelvet beszél?	Van-e nyelvvizsgálója?	A kategória elnevezése
egyet sem	nincs	„Tőkehiányos”
egyet sem	van	„Kulturális dzsentri”
egyet	nincs	„Kétnyelvű”
egyet	van	„Munkaerőpiac-konform”
legalább kettőt	nincs	„Világpolgár”
legalább kettőt	van (legalább egy)	„Tökemilliomos”

Az angol és a német nyelv dominanciáját jelzik a korábbi és jelenlegi kutatások is⁸ (Öveges – Csizér 2018). Az angol nyelvet tekintve az alap- és középszintű tudás a leggyakoribb (fontos ismét megjegyezni, hogy itt a fiatalok önbesorolása a mérvadó, nem egyfajta formális kritériumrendszer – lásd fentebb), míg felső szinten tizedük beszél (3. ábra). A német nyelvet tekintve az alapszint bizonyul a legelterjedtebbnek, ahogy a francia és az olasz nyelvet beszélők körében is. A teljes korosztályt tekintve a legalább egy idegen nyelvet alapszinten beszélők aránya 41 százalék, ami alátámasztja, hogy a magyarországi fiatalok körében a nyelvtudás alacsony mértéke dominál. Legalább egy idegen nyelvet középszinten 36, míg felső szinten mindösszesen 9 százalékuk beszél – saját megítélésük szerint.

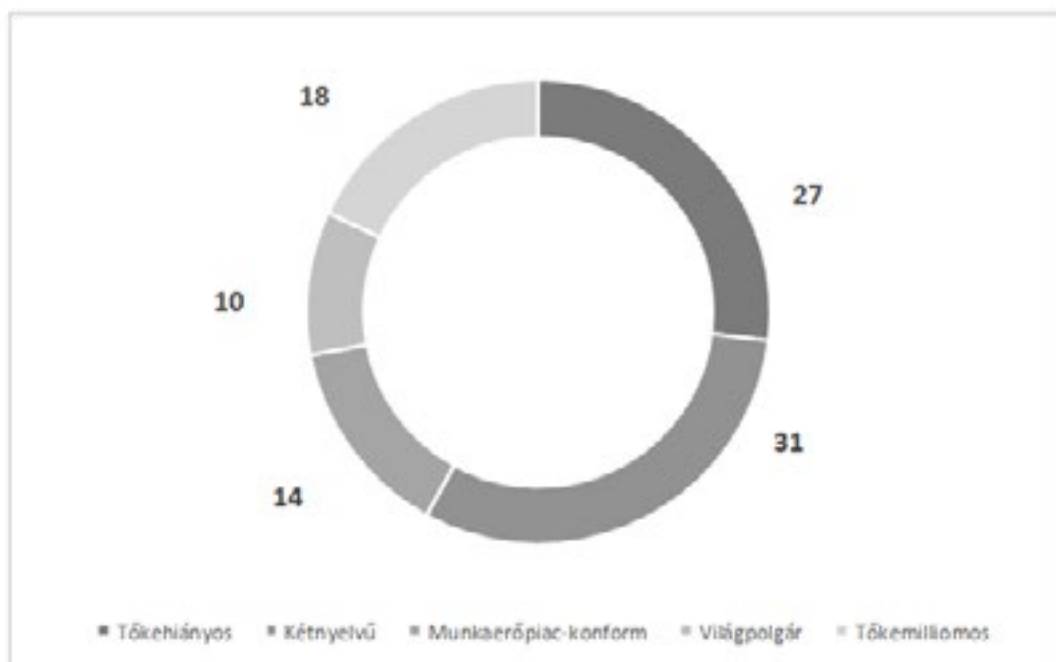
A formális elismerést tekintve a 15-29 évesek körében tízből három fiatalnak (31%) van legalább egy nyelvvizsgálója valamilyen nyelvből. A nyelvet beszélő fiatalok körében ez az arány 43%, ami azt jelenti, hogy nagyjából tízből hat idegen nyelvet beszélő fiatal nyelvtudásáról nincs hivatalos elismerés, bizonyítvány. Ennek oka különböző forrású lehet: saját nyelvi tudásuk hiányosságai, anyagi körülményei vagy az önbevallás torzító hatása is befolyásoló tényező lehet. A különböző nyelvek dimenziójában már árnyaltabb képet kapunk a nyelvvizsga-birtokosok arányáról (4. ábra). Az angol és a francia nyelvet beszélő fiatalok körében a leggyakoribb a nyelvvizsga megléte, míg az olaszul beszélők körében a legalacsonyabb. Eszerint a nyelvválasztás hatással van a nyelvtudás formálissá tételének dinamikájára.

8 Ugyancsak az angol és német dominanciát mutatják a megrendezett vizsgák számai: 14-29 évesek közül 2006-ban angoltól 78 803-an, németből 38 090-an, franciából 2642-en, olaszról 1710-en, eszperantóból 2156-an, spanyolból 1274-en vizsgáztak, minden más nyelvből 1000 alatti volt a vizsgázók száma (Bárdos 2007).

Az idegennyelvi tudástőke birtoklásának megoszlása

A fiatalok nyelvismeretének és nyelvvizsga-birtoklásának összefüggéseit látva olyan komplex mutató, tipológia rajzolható fel, amely a fiatalok nyelvtudásához kapcsolódó tudástőke mennyiségét hivatott szimbolizálni. Ezek alapján egy ötféle típusból álló csoportszerkezetet lehet megalkotni, mely a tőkebirtoklás szempontjából a legrosszabb helyzetűektől a legkiváltságosabbakig összefogja a mai magyarországi fiatalok helyzetét (2. táblázat).

Tőkehiányos fiatalnak tekintjük azokat, akik idegennyelv-tudás híján nyelvvizsga-bizonyítvánnyal sem rendelkeznek, tehát esetükben a nyelvi tudástőke mindössze az anyanyelvre redukálódik. *Kulturális dzsentrinek* számít az a fiatal, aki ugyan nyelvvizsgával rendelkezik, ám kellő önkritikával él és saját nyelvtudását nem tekinti mérvadónak, köszönhetően annak, hogy az idővel megkopott, így ezek a fiatalok egyértelműen tőkevesztettnek tekinthetők. E csoportnál előnyösebb helyzetben vannak (tényleges nyelvtudásukat tekintve) a *kétnyelvűek*, akik ugyan bizonyítvánnyal nem rendelkeznek nyelvtudásuk elismeréseképpen, ám az anyanyelvükön kívül egy másik nyelven is boldogulnak legalább alapszinten. A *munkaerőpiac-konform* fiatalok azonban a kétnyelvűekhez képest annyival birtokolnak jobb pozíciót, hogy rendelkeznek a mai világban a munkavállalás szempontjából szinte alapkritériumnak számító nyelvvizsgával, így tudástőkéjük nagyobb. A negyedik kategóriát a *világpolgárok*, azok a fiatalok alkotják, akik nyelvi tudástőkéjüket tekintve igazán előnyös pozícióból indulnak kortársaik többségéhez képest: hiszen ugyan nyelvvizsgájuk nincs, ám idegennyelv-ismeretük több nyelvre is kiterjed. Számukra tehát az idegen nyelvi környezetben való boldogulás nem okoz nehézséget. Tőkebirtoklás szempontjából a legjobb felhalmozónak azok a fiatalok számítanak, akiknek több nyelvet érintő nyelvismerete nyelvvizsgával is párosul. E kategória tagjai a *tökemilliomosok*, akik mind a nyelv-

5. ábra: Nyelvtudáshoz kapcsolódó tőkebirtoklási típusok eloszlása a 15-29 évesek körében (százalékos megoszlás; N = 7971)

ismeret, mind annak formális elismerését (értsd nyelvvizsga) tekintve a legkiváltságosabb helyzetben vannak társaikkal szemben.

A felrajzolt tipológia elmeinek eloszlása a magyarországi 15-29 éves fiatalok körében a következőképpen alakul: lásd 5. ábra.

A kérdések logikájából adódóan az adatfelvétel nem tudja kezelni a különböző valós és formálisan elismert szinteket. Azaz csak azok a fiatalok kerültek tovább a nyelvvizsgához kapcsolódó kérdéshez, akik korábban jelezték, hogy beszélnek legalább egy idegen nyelven. Eszerint a kulturális dzsentri kategória fiataljai nem mérhetőek.⁹

⁹ E kategória hiánya már csak azért is elgondolkodtató, hiszen például az esperantó vagy lovári nyelvvizsgák letétele az esetek többségében (közismert, hogy sok fiatal e két, könnyen elsajátítható nyelv valamelyikéből tesz nyelvvizsgát a diplomája megszerzéséhez) nem jár együtt annak tényleges tudásával, rendszeres használatával és nem zárja ki például más idegennyelv-tudás valós meglétét. Egy másik probléma is felvetődik e kategória kiesésével: a korán szerzett nyelvvizsga rendszeres használat híján elkophat, ilyen esetben tehát ugyan – ha kellően önkritikusan szemléli magát egy fiatal – saját nyelvtudását nem értékeli valósan a válaszadó, ám nyelvvizsga a birtokában van.

A legnagyobb csoportot a kétnyelvű fiatalok alkotják, tőzből három fiatalot sorolhatunk ebbe a kategóriába. Őket követik a tőkehiányos fiatalok, akik mindössze 4 százalékponttal maradnak el előbb említett társaiktól csoportjuk méretét tekintve. A 15-29 évesek közel ötöde azonban tőkemilliomosnak számít nyelvtudáshoz kapcsolódó javait tekintve. Ezzel szemben a világpolgárok a korosztály tizedét teszik ki. Úgy tűnik, a több idegen nyelv ismerete az esetek többségében a nyelvvizsga meglétét is magával hozza. Ugyanez azonban nem mondható el az egy idegen nyelvet beszélő fiatalokról: esetükben a nyelvvizsga hiánya bizonyul gyakoribbnak, hiszen a munkaerőpiac-konform fiatalok aránya 14 százalék, szemben a kétnyelvűekkel, akik több mint kétszer ennyien vannak. Fontos tehát kiemelnünk, hogy míg az egy idegen nyelv ismerete nem valószínűsít feltétlenül nyelvvizsgát is, addig a többnyelvűség már jóval inkább feltételezi annak meglétét is.

A nyelvtudás társadalmi meghatározottsága

Az oktatásbeli egyenlőtlenségek társadalmi meghatározottsága komoly háttérrel rendelkező kutatási kérdés. Elméletalkotók és adatelemzők mutatnak rá, hogy a magyar iskola újratermeli, sőt adott esetben fel is erősíti az szocio-demográfiai

meghatározottságot, a társadalmi egyenlőtlenségek nem leküzdésre, hanem táptalajra találnak az oktatási rendszerben. A 2016-os adatok alapján mindezt megerősítve látjuk (Széll – Nagy 2018). Felmerül ugyanakkor a kérdés, hogy egy olyan részterületen, amely ezer szállal kapcsolódik az iskolán kívüli térhez, a szabadidős, mobilitási aspektusokhoz hasonlóképpen látszanak-e a társadalmi meghatározottságok. Épp ezért igyekeztünk a szocio-demográfiai státusz, a kulturális tőke és a szülői státusz szerint is elemezni a nyelvtudást és a nyelvvizsgák meglétét.

Szocio-demográfiai hatás

Az idegen nyelv ismeretéhez kapcsolódó tudás-tőke szignifikáns összefüggést mutat az életkorral, a településtípussal és a lakóhely regionális elhelyezkedésével (3. táblázat). Tőkehiányos fiatallal legalacsonyabb arányban a 15-19 évesek körében találkozhatunk, míg a 25-29 évesek körében a leggyakoribb előfordulásuk. A kétnyelvű fiatalok csoportja azonban a legfiatalabb korcsoport esetében a legmagasabb arányú, ugyanakkor már a 20-24 évesek körében is jóval ritkább ez a tőkebirtoklási típus. Ezzel szemben a munkaerőpiaci szempontból konform fiatalokat kétszer nagyobb arányban találunk a 25-29 évesek között, mint a 15-19 évesek körében. A tőkehiányos fiatalok aránya is főként a 20 évesnél idősebbek körében mutat nagyobb előfordulást, míg a 20 év alattiak körében alulreprezentált ez a típus. Világpolgárra a 15-19 évesek körében bukkanunk a legnagyobb eséllyel, szemben a 25-29 éves korosztállyal, akik között igen alacsony az arányuk. Míg a formális elismerést nélkülöző nyelvismeret (lásd kétnyelvűek és világpolgárok) főként a fiatalabbak körében gyakori, addig mindennek a nyelvvizsgával párosult változatai (lásd munkaerőpiac-konform, tőkehiányos) főként az idősebbeket jellemzik.

Ezek alapján úgy tűnik tehát, hogy a nyelvvizsga hiánya erős összefüggést mutat az életkorral: a fiatalnak van tudása, de nincs papírja, míg az idősebbek körében a nyelvvizsga-bizonyítvánnyal párosult nyelvismeret a gyakoribb. Azaz, a mai 15-19 évesekben nagy a potenciál, mivel körükben kiugró mind az egy, mind a több idegen nyelvet nyelvvizsga nélkül beszélők aránya. Várhatóan néhány éven belül munkaerőpiac-konformmá vagy tőkehiányosmóssá válhat egy részük. Ugyanakkor fontos megjegyeznünk, hogy a nyelvtudással nem rendelkező fiatalok szintén az ifjúsági korcsoportok idősebbjei

között felülreprezentáltak. Továbbá az összefüggések nyomán elmondhatjuk, hogy az idősebbek körében ugyan arányukat tekintve kevesebben vannak az idegen nyelvet beszélők (másfélszer magasabb a tőkehiányosok aránya körükben, mint a 15-19 évesek között), ám az ő nyelvtudásuk nagyobb eséllyel párosul annak formális elismertetésével is (azaz van nyelvvizsgájuk).

A nyelvtudáshoz kapcsolódó hiányosságok elsősorban a községekben, falvakban élő fiatalokat sújtják, hiszen a tőkehiányos fiatalok aránya körükben a legmagasabb. Ezzel szemben a vidéki nagyvárosokban élő fiatalok körében közel feleannyi tőkehiányos fiatal számlálható arányukat tekintve. Ugyanez a szerencsés helyzet rajzolódik ki a tőkebirtoklás másik pólusán is: a tőkehiányos fiatalok aránya a vidéki nagyvárosokban élők között a legmagasabb (bő kétszerese a falvakban élők körében mért aránynak). Ezek alapján úgy tűnik, a legkedvezőbb helyzetben a nagyvárosokban élő, de nem fővárosi fiatalok vannak. Érdekes azonban, hogy a több nyelven beszélő, ám nyelvvizsgával nem rendelkező világpolgárok a vidéki nagyvárosokban élők és a községek lakói között felülreprezentáltak. A fővárosi fiatalok körében a nyelvtudással és nyelvvizsgával is rendelkező csoportok mutatkoznak az átlagnál nagyobb terjedelműnek arányaikat tekintve. Fontos azonban megjegyezni, hogy Budapesten is magas a tőkehiányos fiatalok aránya, 26 százalék, ami mindössze egy százalékponttal marad el a teljes mintában mért aránytól. Összességében elmondhatjuk, hogy nem a fővárosi fiatalok helyzete a legkedvezőbb a nyelvi tudástőke tekintetében, sokkal inkább a vidéki nagyvárosokban élő fiataloké ez a kiváltságos helyzet. A nyelvvizsgák hiánya egyértelműen a rurális területeken élő fiatalok körében mutatkozik markánsabbnak.

A regionális összetételt látva egy éles szakadék húzható az országban. A nyelvismeret hiánya elsősorban és legdrasztikusabban az észak-magyarországi fiatalokat érinti. Ám szorosan a nyomukban állnak az észak-alföldiek is, ezzel a két régióval szemben pedig már jóval kedvezőbb helyzetben vannak az ország más területein élő fiatalok. Különösen a dél-alföldiek körében mutatkozik ritkábbnak a nyelvismeret hiánya, nagyjából az észak-magyarországi arány felét mérhetjük itt. A kétnyelvű fiatalok aránya már jóval kiegyenlítettőbb, ám a nyugat-dunántúliak között a legalacsonyabb arányuk (7-12 százalékponttal marad el a többi régióban mért arány)

3. táblázat: A különböző tőkebirtoklási típusok előfordulása a korcsoport, a településtípus és a lakóhely regionális elhelyezkedésének függvényében (százalékos megoszlás; ** $p \leq 0,001$)

		Tőkehiány	Kétnyelvű	Munkaerő- piac-kon- form	Világpolgár	Tőkemilli- omos
Teljes minta (N = 7971)		27	31	14	10	18
Korcso- port**	15-19 évesek (N = 2297)	20	43	8	17	12
	20-24 évesek (N = 2782)	29	28	15	7	21
	25-29 évesek (N = 2894)	31	26	17	6	20
Telepü- léstí- pus**	Budapest (N = 1216)	26	27	19	8	20
	Megyei jogú város, megye- székhely (N = 1703)	18	29	15	10	28
	Város (N = 2542)	28	32	15	10	15
	Község, falu (N = 2510)	34	35	9	10	12
Régiók**	Észak- Magyarország (N = 1018)	41	33	10	7	9
	Észak-Alföld (N = 1363)	35	31	12	8	14
	Dél-Alföld (N = 1039)	21	34	15	11	19
	Közép- Magyarország (N = 2248)	23	31	18	9	19
	Közép- Dunántúl (N = 855)	23	31	15	12	19
	Nyugat- Dunántúl (N = 711)	25	24	10	13	28
	Dél-Dunántúl (N = 738)	23	36	10	13	18

nyoktól). Ugyanakkor a nyugat-dunántúli fiatalok esetében mégis nagyon jól pozicionált csoportról beszélhetünk, hiszen körükben a legmagasabb (a teljes mintában mért arányhoz képest 10 százalékponttal magasabb) a tőkemilliomosok aránya. Úgy tűnik tehát, hogy nyelvtudáshoz kapcsolódó tőkefelhalmozás ebben a régióban bizonyul a legelterjedtebbnek.

Látva a tőkehiányos fiatalok magas arányát az észak-magyarországi régióban, nem meglepő, hogy az itt élő fiatalok körében alulreprezentáltak mind a tőkemilliomosok, mind a világpolgárok. Azt láthatjuk, hogy azoknál az észak-magyarországi fiataloknál, akik rendelkeznek nyelvtudással, elsősorban az egyféle idegen nyelv elsajátítása bizonyul elterjedtnek. A munkaerőpiaci szempontból ideális

nyelvismerettel rendelkező fiatalok aránya Közép-Magyarországon a legmagasabb, eszerint tehát, a standard piaci igényekhez itt alkalmazkodnak leginkább a fiatalok. Fontos továbbá kiemelnünk, hogy a Dunántúl egészét nézve azt tapasztalhatjuk, hogy a többnyelvűség mindhárom régió esetében igen elterjedt, hiszen mind a világpolgárok, mind a tökemilliomosok aránya felülreprezentált ezekben a térségekben.

A kulturális tőke hatása a nyelvi tudástőkére

A kulturális tőke kapcsán a fiatalok legmagasabb befejezett iskolai végzettségének szintjét vettük alapul. Az iskolai végzettség és a tudástőke mértéke szignifikáns összefüggést mutat. A 6. ábra pedig látványosan szemlélteti, mennyire sajátos az iskolai rendszer befolyása a nyelvtudás erősségére és sokszínűségére.

A legfeljebb alacsony végzettséggel rendelkezők körében a tőkehiányos fiatalok aránya kiemelkedő a másik két kategóriában mérthez képest. Ugyanakkor a kétnyelvű fiatalok aránya is igen magas körökben, míg a nyelvvizsga meglétének alacsony mértékét jelzi, hogy mind a munkaerőpiac-konform, mind a tökemilliomos fiatalok aránya messze elmarad a teljes mintabeli előfordulástól. Az alacsonyokhoz képest a legfeljebb középfokú végzettséget szerzett fiatalok körében a tőkehiány jóval alacsonyabb mértékű, míg a nyelvtudás nyelvvizsgával való párosulása jóval nagyobb eséllyel fordul elő körükben (munkaerőpiac-konform és tökemilliomos).

A már felsőfokú végzettséget szerzett fiataloknál egyértelműen erősebb és szélesebb körű nyelvtudásról beszélhetünk. A tökemilliomosok aránya 58 százaléka, ami igazán kiemelkedő arány. A tőkehiányos fiatalok aránya mindössze 1%, és a kétnyelvűeké szintén minimális, 3%. A felsőfokú végzettséget szerzett fiatalok körében a nyelvvizsga megléte is nagyobb valószínűséget kap, hiszen mind a tökemilliomosok (58%), mind a munkaerőpiac-konform (35%) fiatalok erősen felülreprezentáltak körükben. Az adatok arról tanúskodnak, hogy az iskolai végzettség növekedésével nő a többnyelvűség és a nyelvvizsga-birtoklás esélye is. Eszerint az oktatási intézményekben eltöltött idő jelentősen befolyásolja a fiatalok nyelvi tudástőkéjének mértékét. Már a középiskola elvégzésével is jelentősen nő a fiatalok e téren mérhető tudástőkéje, ám

a kiugró tőkebirtoklást, ezáltal a multikulturális társadalmakba való beilleszkedéshez és a piaci igényekhez leginkább alkalmazkodni tudó fiatalokat legnagyobb valószínűséggel a felsőfokú végzettséget szerettek körében lehetünk fel.

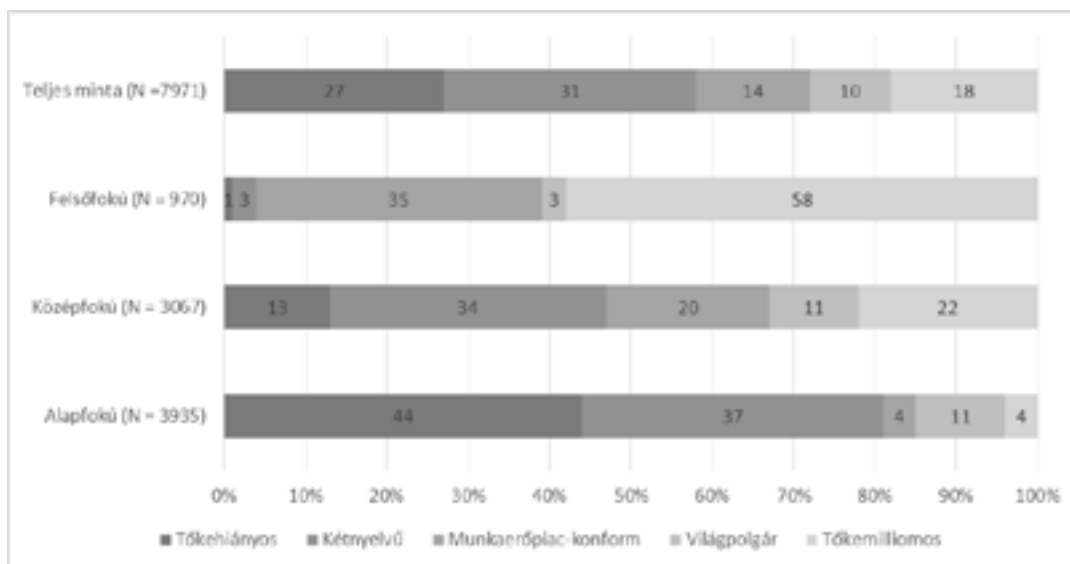
A nyelvi tudástőke társadalmi meghatározottsága a szülői státus alapján

A szülők státusának leghatékonyabb mutatója a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatait tekintve a szülők, azaz az apa és az anya legmagasabb iskolai végzettsége. A nyelvi tudástőke mértéke szignifikáns összefüggést mutat az anyák és az apák iskolai végzettségével is (7. ábra). Eszerint tehát a fiatalok nyelvismeretét befolyásolja, hogy a szülői háttér milyen iskolázottsággal bír, azaz a családi kulturális tőke ezen a téren milyen felhalmozást jelent.

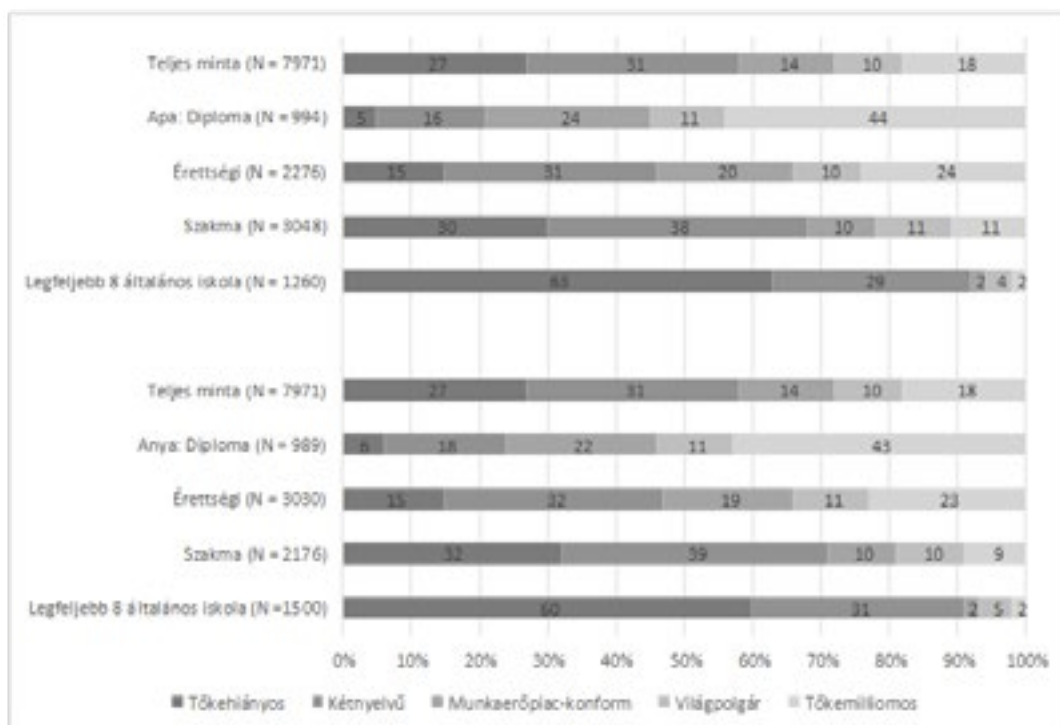
Az adatok szerint mind az anya, mind az apa iskolázottságának növekedésével nő a fiatalok nyelvi tudástőkéhez kapcsolódó státusa. A legfeljebb nyolc általános iskolai végzettséget szerzett anyák (60%) vagy apák (63%) gyermekeit tekintve tízszer-tizenháromszor nagyobb az esély arra, hogy tőkehiányos fiatalal találkozzunk, mint azoknál a gyermekeknél, ahol az anya (6%) vagy az apa (5%) legmagasabb iskolai végzettségét tekintve diplomásnak számít. Ez mégis kevésbé determinisztikus, mint a gyermekek általában meglévő tanulási esélyei a szülői végzettség tekintetében: a diplomás apák gyermekei 30-szor, szakmunkás végzettségű apák gyermekei 10-szer nagyobb valószínűséggel tanulnak, mint a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkező apák gyermekei (Széll – Nagy 2018).

A szülői státus tekintve a szakma megszerzése bizonyul jelentős hátrányt ledolgozó tényezőnek, hiszen az ilyen végzettséggel rendelkező anyák vagy apák gyermekei már jóval kisebb eséllyel küzdenek nyelvi tőkehiánnyal (anya: 32%, apa: 30%) és nagyobb valószínűséggel beszélnek legalább egy idegen nyelvet (anya: 68%, apa: 70%). Az érettségit szerzett apák (34%) vagy anyák (34%) gyermekeinél pedig már látható, hogy a többnyelvűség (világpolgár és tökemilliomos fiatalok) is jóval gyakoribb, ám kétségtelen, hogy legjobb helyzetben a diplomás anyák vagy diplomás apák gyermekei vannak nyelvi tudástőke-birtoklás szempontjából.

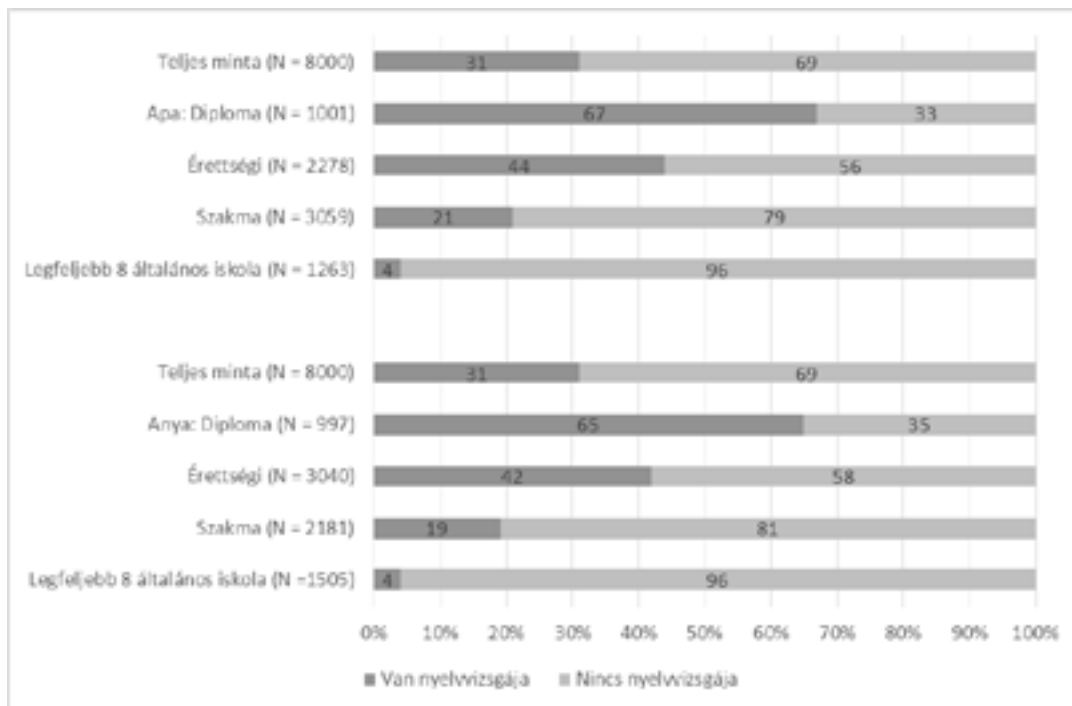
Köszönhetően annak, hogy a nyelvismeret és az idegen nyelvi kommunikáció a fiatal korosztály körében egyre elterjedtebb és egyre inkább magá-

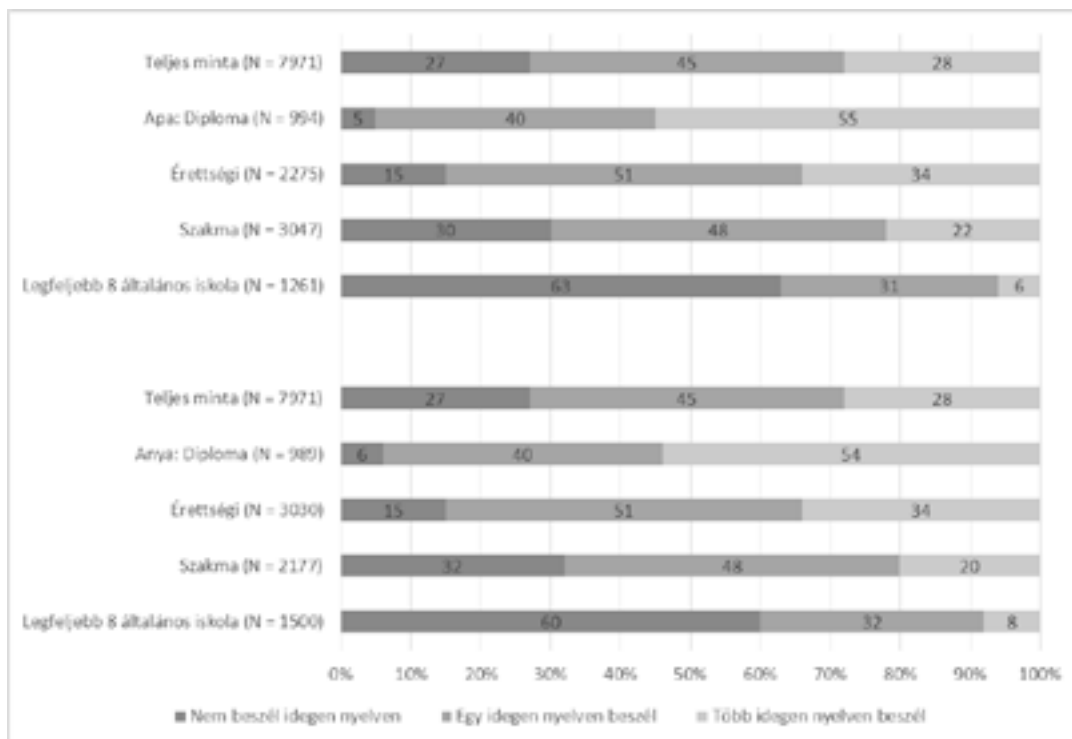
6. ábra: A nyelvi tudástőke és az iskolai végzettség összefüggése (százalékos megoszlás; $p \leq 0,001$)

7. ábra: A nyelvi tudástőke és az anyalapa legmagasabb iskolai végzettségének összefüggése (százalékos megoszlás; $p \leq 0,001$)

8. ábra: A szülők legmagasabb iskolai végzettségének hatása a nyelvvizsga meglétére (százalékos megoszlás; $p \leq 0,001$)

9. ábra: A szülők legmagasabb iskolai végzettségének hatása a nyelvismeretre (százalékos megoszlás; $p \leq 0,001$)

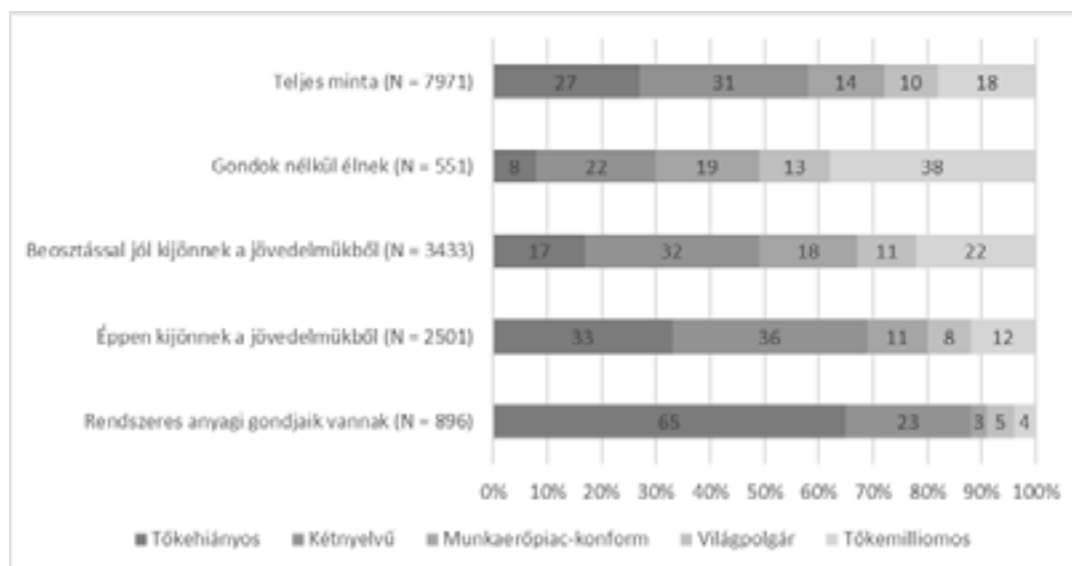
tól értetődő – ideértve, hogy ez részben a globalizáció miatt autodidakta módon valósul meg vagy fejlődik, és nem a formális oktatási platformok valamelyikén kerül elsajátításra –, felmerül a kérdés, hogy a szülői státus (jelen esetben az anya és az apa legmagasabb iskolai végzettsége) mennyiben bír befolyásoló erővel? A társadalmi meghatározottság e szelete mennyire tekinthető mérvadónak a fiatalok nyelvi tudástőkéjének mértékére nézve? A fiatalok világpolgárrá válása automatikus folyamat az életkor előrehaladtával és az iskolai végzettség növekedésével vagy inkább egy sokkal korábban determinált státus, aminek egyik fontos mozgatója a szülői kulturális tőke?

A kérdések megválaszolására a tipológiába olvasztott két dimenzió (nyelvismeret és nyelvvizsga) külön-külön elvégzett vizsgálata ad lehetőséget (8. és 9. ábra). A legalább egy nyelvvizsga megszerzését tekintve továbbra is erős szülői státusbefolyást mérhetünk. Minél magasabb az anya vagy az apa iskolai végzettsége, annál nagyobb eséllyel rendelkezik egy fiatal nyelvtudást igazoló bizonyítvánnyal. E téren tehát a legfeljebb nyolc általános iskolai osztályt végzett anyák vagy apák gyermekei vannak a leghátrányosabb helyzetben, míg a diplomás anyák vagy apák gyermekei a legelőnyösebb pozíciót birtokolják. Tizenhatszor nagyobb esélye van egy diplomás szülői háttérrel rendelkező fiatalnak a nyelvvizsgá-

hoz jutásra, mint egy aluliskolázott szülői státussal rendelkező kortársának.

Ezt a megállapítást erősíti a nyelvismeret és a szülők iskolai végzettségének kapcsolata is, mely szintén szignifikáns összefüggést mutat. A nyelvvizsga-birtoklás kapcsán mért adatokhoz hasonló arányokat és megoszlást tapasztalhatunk. Minél iskolázottabb anyák vagy apák gyermekeiről beszélünk, annál nagyobb eséllyel beszélnek egy vagy több idegen nyelvet a fiatalok, míg egyre kisebb az esély arra, hogy idegennyelv-ismeretük teljesen hiányos legyen (a tíz-tizenkétszeres szorzó itt is megtalálható). Míg az egy idegen nyelv ismerete elsősorban az érettségivel rendelkező anyák vagy apák gyermekeinek körében a leggyakoribb, addig a többnyelvűség különösen a diplomás anyák vagy apák gyermekei között fordul elő kiemelt gyakorisággal.

A nyelvvizsga megléte, illetve annak megszerzésének esélye nagyban függ az „otthonról hozott” kulturális tőke mértékétől. Ekként tehát a kulturális tőkét érintő deficit a fiatal generációk esetében reprodukciót valószínűsít: az alacsony státusú szülő gyermeke(i) is vélhetően alacsony státust birtokol(nak) majd a nyelvi tudástőke formális elismerését (nyelvvizsga meglétét) tekintve is.

10. ábra: A szubjektív státus és a nyelvi tudástőke összefüggése („Összességében hogy érzi, Önök anyagilag...¹⁰”; százalékos megoszlás; $p < 0,001$)

10 Az alacsony cellaszázalékok miatt az ötértékű válaszkategóriákat négyértékűre csökkentettük: „rendszeres anyagi gondjaik vannak” = „Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak” és „nélkülözések között élnek”.

A szubjektív státus hatása

A nyelvi tudástőke birtoklásának anyagi dimenzióját is vizsgáltuk, különösen azért helyeztünk erre kiemelt hangsúlyt, mivel a magyarországi ifjúságotatások adataiból felrajzolható ifjúsági problématerkép egyre meghatározóbb elemei az egzisztenciális nehézségek (Fazekas – Nagy – Monostori 2018). A 2016-os adatok szerint a fiatalok 57 százaléka úgy véli, korosztálya legégetőbb ifjúsági problémájának a kilátástalanság tekinthető, míg 45 százaléka szerint az anyagi nehézségek. A kilátástalanságtól különösen a közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkezők tartanak, míg az anyagi nehézségektől elsősorban az alacsony végzettséggel rendelkező fiatalok. Eszerint tehát a tudástőke és az egzisztenciális kilátások összefüggésének egy újabb aspektusa vált igazolhatóvá, azaz e két dimenzió együttes vizsgálata ehelyütt is indokolt.

Az anyagi dimenziót tekintve egy „puha” mutató, a szubjektív státus megítélése szolgált indikátorként számunkra. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a különböző státusok mennyiben határozzák meg a fiatalok nyelvi tudástőke-birtokláshoz kapcsolódó esélyeit. A 10. ábra adatai arról árulkodnak, hogy a szubjektív státus befolyásoló ereje erős, a fiatalok családjának anyagi helyzete hatással van a nyelvi tudástőke mennyiségére.

Minél jobb körülmények között él egy fiatal, annál nagyobb mértékű nyelvi tudástőkét tud felhalmozni. Nyolcszor nagyobb eséllyel találkozunk tőkehiányos fiatallal a rendszeres anyagi gondokkal küzdők körében (65%), mint az anyagi szempontból gondtalan kortársaik között (8%). Míg tőkemilliomos fiatal utóbbiak között (38%) tízszer gyakrabban fordul elő, mint nélkülöző kortársai körében (4%). A nyelvi tudástőke felhalmozásához kapcsolódó esélyeket tehát erősen meghatározza a gazdasági státus. Az anyagi helyzet stabilitásának növekedésével párhuzamosan nő a nyelvi tudástőke mértéke is. Eszerint halmozottan hátrányos helyzetben vannak a rendszeres anyagi gondokkal küzdő fiatalok, hiszen körükben a legmagasabb a csekély vagy közepes mértékű nyelvi tudástőke előfordulásának (tőkehiányos, kétnyelvű, munkaerőpiac-konform) és a legalacsonyabb az erős tőkebirtoklás esélye (világpolgár és tőkemilliomos). Különösen a legbizonytalanabb státusú csoport (eredetileg két csoport: „nélkülözők”, „hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak”) tagjainál mérhető a leszakadás: hiszen a beosztással éppen kijövő családok gyer-

mekeinél már feleakkora arányban találkozhatunk tőkehiányos fiatallal, mint a rendszeres anyagi gondokkal küzdők között.

Köszönhetően annak, hogy az adatok nyomán elmondható, a tőkehiány a rossz anyagi helyzettel mutat együttjárást a legintenzívebben, igazolható, hogy az anyagi meghatározottság nagy úr a tudástőke felhalmozásában. Ezzel párhuzamba állítható, hogy a nyelvvizsga hiánya is státusfüggő. A munkaerőpiac-konform fiatalok aránya kisebb mértékben mutat emelkedést a státusnövekedéssel párhuzamban, míg a tőkemilliomosok (azaz a több nyelvet beszélők és ezzel együtt nyelvvizsgával is rendelkezők) arányait tekintve jóval intenzívebb ugrás követhető nyomon. A többnyelvűség megléte vagy annak hiánya is státusfüggésről árulkodik: az anyagi értelemben gondtalanul élők között (51%) másfélszer nagyobb azok aránya, akik az anyanyelvükön kívül legalább két másik nyelven beszélnek, mint az a beosztással stabilan élők körében mérhető (33%). Összességében elmondhatjuk, hogy a legelőnyösebb pozíciót az anyagi szempontból gondtalan fiatalok tudhatják magukénak, e téren már kevésbé gondtalan társaik, azaz a beosztással jövedelmükből jól kijövő családok gyermekeinek körében is jóval kisebb mértékű nyelvi tudástőke-felhalmozásról beszélhetünk.

Összegzés

Munkánk elején azt a kérdést tettük fel, hogy a nyelvi tudástőke mennyiben oldja az oktatás társadalmi meghatározottságát. Nem meglepő módon a nyelvtudás összefügg az szocio-ökonomiai státusszal, konkrétan az iskolai végzettséggel és a regionális fejlettséggel: minél magasabb az egyén végzettsége, annál nagyobb eséllyel beszél nyelveket, illetve akkor is nő a nyelvismeret esélye, ha az illető nem Északkelet-Magyarországon él. Az adatok szerint a kulturális tőkén alapuló szülői státus hatása tehát megkérdőjelezhetetlen a fiatalok nyelvi tudáskészletére. Az ennek nyomán megvalósuló társadalmi meghatározottság pedig alapvetően determinálja a fiatalok nyelvtudáshoz kapcsolódó kereteit és lehetőségeit. Az esélybeli különbség igen jelentős: nem csupán az alacsony iskolázottságú szülők és a diplomások esetében, de az érettségivel rendelkező és a diplomások anyák vagy apák gyermekeinek esélyei is jelentős differenciát mutatnak. Fentiek alapján azt a következtetést kell levonjuk, hogy – ha nem is olyan rigidén, mint a hagyományos iskolai összehasonlítások, de – a nyelvtudás- és a nyelvvizs-

ga-adatok is azokat a mintákat mutatják, amelyek a magyar oktatás társadalmi meghatározottságát támasztják alá. A fiatal korosztály egy része teljesen el-esik az ilyen típusú kulturális tőke felhalmozásának lehetőségétől, míg mások számára valóban szélesre tárt kapukkal nyílik ki a világ.

Felhasznált irodalom

- Andor Mihály – Liskó Ilona 2000 *Iskolaválasztás és mobilitás*. Iskolakultúra Kiadó, Budapest.
- Andor Mihály 2001 Társadalmi egyenlőtlenség és iskola. *Educatio*, 1:15-30.
- Bárdos Jenő 2002 *Az idegen nyelvi mérés és értékelés elmélete és gyakorlata*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Bárdos Jenő 2004 *Az idegennyelvi mérés és értékelés fejlődése*. In Nyelvpedagógiai tanulmányok, Iskolakultúra, Pécs.
- Bárdos Jenő 2007 Ekvivalenciák és kompetenciák a nyelvvizsgák világában. *Educatio*, 16 (2):231-242.
- Berényi Eszter 2006 Ifjúság, iskola, oktatás. In Civil Ifjúsági Éves Jelentés, *Új Ifjúsági Szemle*, (4) 4:11-19.
- EduLine 2018 Valami nagyon nincs rendben az iskolai nyelvórákon, itt vannak az országos felmérés eredményei, *EduLine*, http://eduline.hu/nyelvtanulas/2018/10/2/nyelvoktatas_felmeres_2Y693Q, (2018. 10. 02.)
- Fazekas Anna – Nagy Ádám – Monostori Kristóf 2018 „Bú, baj, bánat messze szalad!” – Életemények, problémák, mobilitás, migráció. In Nagy Ádám szerk. *Margón kívül – magyar ifjúságkutatás 2016*. Excenter Kutatóközpont, Budapest, 315-349.
- Ferge Zsuzsa 1972 A társadalmi struktúra és az iskolarendszer közötti néhány összefüggés. *Szociológia*, 1:10-35.
- Gazsó Ferenc 1982 Az esélyegyenlőtlenségek és az iskolarendszer. *Társadalmi Szemle*, 11:95-104.
- Medgyes Péter 1992 Angol – a kommunikáció pótnyelve. Körkép az angol nyelv magyarországi oktatásáról és terjedéséről. *Magyar Pedagógia* 4:263-283.
- Nagy Ádám szerk. 2018 *Margón kívül. Magyar ifjúságkutatás 2016*. Excenter Kutatóközpont, Budapest.
- Nagy Péter Tibor 2010 *Utak felfelé. Oktatás és társadalmi mobilitás a 19–20. századi Magyarországon*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Oktatási Hivatal 2017 *Eredmények összesítése. Idegen nyelvi mérés, 2017* https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/meresek/idegen_nyelvi_meres/Idegennyelvimeres2017_Eredmenyekosszesítése.pdf (2018. 10. 02.)
- Öveges Enikő – Csizér Kata szerk. 2018 *Vizsgálat a köznevelésben folyó idegennyelv-oktatás kereteiről és hatékonyságáról*. Kutatási jelentés, https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/sajtoszoba/nyelvoktatas_kutatasi_jelentes_2018.pdf (2018. 10. 02.)
- Róbert Péter 1991 Egyenlőtlen esélyek az iskolai képzésben. Az iskolázottsági esélyek változása az 1980-as évek végéig. *Szociológiai Szemle*, 1:59-84.
- Székely Levente 2018 szerk. *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Kutatópont, Budapest.
- Szél Krisztián – Nagy Ádám 2018 Oktatási helyzetkép: iskolai életutak, tervek és lehetőségek. In *Margón kívül. Magyar ifjúságkutatás 2016*. Excenter Kutatóközpont, Budapest.